

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Постановка проблеми. Складний період перетворень у нашій країні, переосмислення цінностей буття висуває на перший план цінність особистості. Проблема духовного розвитку особистості є однією з головних, що стоять перед кожною сім'єю, школою й державою в цілому. Духовність зміцнює єдність усього суспільства, забезпечує подолання труднощів на шляху його розвитку. У найближчій перспективі духовна сфера має стати стратегічним напрямком подальшої еволюції людської цивілізації, а духовний розвиток особистості – головним завданням існування людства та кінцевою метою функціонування системи освіти і виховання.

Так, про необхідність формування духовності молодого покоління наголошується в Декларації про державний суверенітет України, Конституції України, Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національній програмі «Діти України». У цих освітніх документах підкреслюється важливість розуміння педагогами й батьками ідеалів, прагнень, інтересів, потреб дітей та молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія становлення і розвитку досліджуваної проблеми представлена у працях відомих зарубіжних і вітчизняних педагогів (Г. Ващенко, А. Дістервега, Я. Коменського, Я. Корчака, М. Пирогова, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.). Справжньою скарбницею для вивчення проблеми духовної самореалізації особистості в умовах загальноосвітньої школи є роботи педагогів-новаторів (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, О. Лисенкова, В. Шаталов та ін.). Над проблемою формування духовних цінностей сучасного школяра працюють І. Бех, О. Вишневський, С. Карпенчук, Н. Кордунова, О. Лучанінова, Е. Помиткін, М. Стельмахович, Г. Щукіна та ін. Проблеми формування духовних цінностей та розвитку особистості присвячені праці сучасних науковців (О. Зайцева, Л. Бутенко, Л. Диненкова, Т. Ільїна, Л. Лі, О. Матвієнко, С. Мукомел, Т. Ротерс, О. Сухомлинська, С. Черніков, Г. Шевченко та ін.).

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування сутності понять «духовність», «цінності», «духовні цінності» через розкриття їх характерних ознак.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема духовного розвитку особистості завжди посідала чільне місце в українській національній виховній системі. Сучасні вчені стверджують, що духовний розвиток особистості – розвиток, спрямований на індивідуальний вияв у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб – ідеальної потреби пізнання та соціальної потреби жити й діяти для інших. Механізм формування та функціонування духовності зумовлюється системою координат життєвого простору людини.

Питання про духовне життя основне не тільки для науки, релігії, суспільства, а й для кожної людини, оскільки стан духу визначає характер і сутність людської діяльності. Дійсно, висока духовність несе в собі здорове в усіх відношеннях життя, здорову діяльність, тобто є джерелом добробуту, до якого природно прагне кожна людина і кожне суспільство. Навпаки, спотворення духу так само невідворотно приводить до руйнування життя на всіх його рівнях – особистому, сімейному, громадському [3].

Для того, щоб зрозуміти, яким чином відбувається процес формування духовних цінностей молодших школярів, розглянемо визначення понять «духовність», «цінності», «духовні цінності», «моральні цінності», які виступають важливими елементами сучасного науково-педагогічного дискурсу.

З педагогічної точки зору духовність трактується як розвиток внутрішніх сил особистості, відповідальності за життя, ієрархії загальнолюдських цінностей, творчості за

законами краси. Центральною складовою духовного розвитку є виховання суб'єкта історичного процесу і власного життя [4, с. 359].

Відомий український педагог О. Вишневецький вважає, що духовність виявляє себе в усіх сферах як стратегічний орієнтир, що без духовності немислима справжня моральність, справжній патріотизм, дійсна демократія, родинність тощо. Поняття духовності він визначає як «...скерованість людини до Високого й Вічного. Наявність його в людині й суспільстві засвідчує стан здоров'я і не тільки духовного» [2, с. 4].

У педагогічному словнику дається таке визначення категорії цінність: «Цінність – позитивна чи негативна значущість об'єктів довкілля для людини, класу, групи, суспільства загалом, що визначається не їх властивостями, а їх залученням у сферу людської життєдіяльності, інтересів і потреб, соціальних відносин». [5, с. 484].

Поняття «цінності» в науковий обіг було введено в 60-х роках ХІХ століття як поняття про «значущість чогось на відміну від існування об'єкта чи його якісних характеристик». Влучно визначає значення поняття «цінності» сучасна дослідниця Т. Бутківська: «Цінності – це системотворче ядро програми, задуму, діяльності і внутрішнього духовного життя людини» [1, с. 146].

Під моральними цінностями вчені розуміють «...по-перше, моральне значення, гідність особистості (групи осіб, колективу) та її вчинків або моральних характеристик суспільних інститутів; по-друге, ціннісні уявлення, що відносяться до сфери моральної свідомості, – моральні норми, ідеали, поняття добра і зла, справедливості, щастя» [6, с. 341].

Отже, спираючись на погляди різних авторів щодо поняття «духовність», надамо своє визначення: духовність – це гармонія душі та тіла, задоволення духовних потреб людини в соціокультурному розвитку суспільства.

Саме освіті відводиться ключова роль в духовно-моральній консолідації українського суспільства. Духовний розвиток школярів є провідним завданням сучасної освітньої системи і є важливим компонентом соціального замовлення для освіти. Отже, школа виступає могутнім фактором відродження нації, виховання в дітей національної свідомості і самосвідомості. Зміст роботи сучасної загальноосвітньої школи має відображати матеріальні і духовні цінності нашого народу. Основне призначення її в тому, щоб давати підростаючому поколінню основи знань, формувати етнокультурну компетенцію, виховувати освічених людей. Духовний розвиток школярів не виокремлюється в якості самостійної мети цілісного навчально-виховного процесу. Тому планування духовного розвитку повинно тісно пов'язуватися з віком, статтю, характером дитини, її фізичними й психологічними особливостями. Тобто особливе, індивідуальне повинно виступати основою розвитку духовності учнів.

Слід підкреслити, що духовний розвиток школярів передбачає досягнення мети бути духовно вихованим. Засвоюючи духовні цінності, молоде покоління перетворює їх у зміст власних поглядів, у свій духовний арсенал, виробляє свою власну систему цінностей, ідеалів, поглядів, принципів, норм, переконань. Поряд із цим, життєва практика доводить, що відсутність можливості подальшого розвитку, зокрема духовного, неминуче призводить до деградації, до повернення на нижчі, егоїстичні рівні свідомості.

Тому необхідно навчити школярів усвідомлювати свої потреби, пізнавати світ, сенс життя, позитивно ставитись до внутрішнього світу інших людей, себе, активно сприймати красу, любити природу, Батьківщину.

Відомо, що виховання починається із засвоєння дітьми духовних надбань рідного народу. Без оволодіння у шкільному віці культури свого народу, пізнання його самобутнього національного обличчя, практичного продовження культурно-історичних традицій, звичаїв, обрядів не можна і говорити про матеріальний і духовний розквіт держави. Адже все, що закладається учням у період навчання і виховання у школі, визначає в подальшому успіх процесу формування особистості, її світогляду і загального розвитку. Набуті в школі особистісні якості, знання, уміння й навички не тільки забезпечують основу навчання і виховання молоді, а й значною мірою визначають якості практичної, громадської та професійної діяльності дорослої людини.

Разом із цим, не можна забувати й про те, що процес формування духовних цінностей має бути: гуманним за змістом та методами навчання; правдиво відображати існуючі суспільні досягнення, формувати звичку мислити в широкому міждисциплінарному полі знань; ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях – повазі прав і свобод особистості, дбайливому ставленні до природи й пам'яток культури, здоровому способі життя; спонукати учнів до фізичного, інтелектуального й морального самовдосконалення, постійному саморозвитку свого творчого потенціалу; активізувати творчу рефлексивну діяльність учнів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Резюмуючи вищезазначене, ми дійшли висновку, що духовність людини – це її здібність орієнтуватися на вищі цінності людського буття. Тому головною метою загальноосвітньої школи має бути її духовна переорієнтація та вплив на формування високоморальної громадської позиції, національної свідомості, потягу до прекрасного. Саме школа формує майбутні покоління, а від цього залежить розвиток і розквіт нашої держави.

Таким чином, формування духовних цінностей школярів, особливо молодших школярів, є однією з найважливіших проблем сучасної освіти. Слід зауважити, що успіх у цій справі в значній мірі буде залежати не лише від майстерності педагогів, але й від самих учнів, рівня виявлення ними певного ставлення до дійсності, природи, мистецтва тощо. Це означає, що сучасній школі належить серйозно підійти до розвитку в учнів духовно-моральних основ, а також до створення в навчальних закладах ефективної системи підтримки та активізації духовного розвитку дітей.

Список використаних джерел

1. Бутківська Т. В. Ціннісний вимір соціалізації учнів / Т. В. Бутківська // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 130-136.
2. Вишневський О. І. Система цінностей і стратегія виховання (Тезовий виклад) / О. І. Вишневський // Рідна школа. – 1997. – № 7–8. – С. 3-5.
3. Фуллан М. Сили змін : Вимірювання глибини освітніх реформ / Майкл Фуллан. – Львів: Літопис, 2000. – 430с.
4. Педагогічний пошук / упоряд. І. М. Баженова; пер. з рос. – К.: Рад. шк., 1988. – 496 с.
5. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
6. Словарь по этике / под ред. И.С. Кона. – М.: Политиздат, 1975. – 392 с.

Польшина Ю. Ю.

До проблеми формування духовних цінностей молодших школярів

Розкрито актуальні проблеми формування духовних цінностей молодших школярів в умовах розбудови української держави. Проаналізовано поняття «духовність», «цінність», «духовні цінності», «моральні цінності». Визначено роль загальноосвітнього закладу у формуванні духовних цінностей школярів. Представлено основні умови, що впливають на формування духовних цінностей школярів.

Ключові слова: духовність, цінність, духовні цінності, моральні цінності, духовний розвиток особистості, формування цінностей, молодші школярі

Польшина Ю. Ю.

К проблеме формирования духовных ценностей младших школьников

Раскрыты актуальные проблемы формирования духовных ценностей детей младшего школьного возраста в условиях перестройки украинского государства. Проанализировано понятие «духовность», «ценность», «духовные ценности», «моральные ценности». Определена роль школы в формировании духовных ценностей школьников. Представлены основные условия, которые влияют на формирование духовных ценностей школьников.

Ключевые слова: духовность, ценность, духовные ценности, моральные ценности, духовное развитие личности, формирование ценностей, младшие школьники.

Y. Polshina

Problem of Formation of Spiritual Values of Primary School age Children

In the article the issues of forming of spiritual values of primary school age children are exposed in the conditions of alteration of the Ukrainian state. A concept “spirituality”, “value”, “spiritual values”, “moral values” are analysed. The role of school in formation of spiritual values of schoolchildren is determined. Basic terms which influence on formation of spiritual values of schoolchildren are stated in the article.

Key words: spirituality, value, spiritual values, moral values, spiritual development of personality, formation of personality, primary school age children .

Стаття надійшла до редакції 10.10.2012 р.